

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI EKSPORT SALOHIYATI TAHLILI

Oltiboyeva Feruza Ulug'bek qizi

*Termiz iqtisodiyot va servis universitetida "Buxgalteriya hisobi va statistika"
kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyati va erishilgan natijalar tahlili olib borilgan va strategiyalar ko'rib chiqilgan. Eksport salohiyatini oshirish, mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, yangi bozorlarni egallash va global raqobatbardoshlikni kuchaytirishga imkon yaratadi. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash va huquqiy yordam orqali tadbirkorlarning eksport faoliyatini rag'batlantirish, zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish, ta'lim va malaka oshirish orqali professional rivojlanishni ta'minlash zarurligi muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: eksport salohiyati, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, raqobatbardoshlik, bozor tadqiqotlari, marketing, brendlash, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, huquqiy yordam, texnologik rivojlanish, innovatsiyalar, ta'lim va malaka oshirish, hamkorlik, tarmoq yaratish.

Abstract. This thesis analyzes the export potential and achieved results of small businesses and private entrepreneurial entities, and examines relevant strategies. Increasing export potential is crucial for the national economy, as it creates opportunities for entering new markets and enhancing global competitiveness. The necessity of stimulating entrepreneurs' export activities through financial support and legal assistance, implementing modern technologies and innovations, and ensuring professional development through education and skill enhancement is discussed.

Keywords: Export potential, small business and private entrepreneurship, competitiveness, market research, marketing, branding, financial support, legal assistance, technological development, innovations, education and skill enhancement, collaboration, network building.

Аннотация. В данной тезисе проведен анализ экспортного потенциала и достигнутых результатов малых бизнесов и частных предпринимательских субъектов, а также рассмотрены соответствующие стратегии. Повышение экспортного потенциала имеет важное значение для экономики страны, поскольку это создает возможности для захвата новых рынков и усиления глобальной конкурентоспособности. Обсуждается необходимость стимулирования экспортной деятельности предпринимателей через финансовую поддержку и юридическую помощь, внедрения современных технологий и инноваций, а также обеспечения профессионального развития через образование и повышение квалификации.

Ключевые слова: экспортный потенциал, малый бизнес и частный предпринимательство, конкурентоспособность, рыночные исследования, маркетинг, брендинг, финансовая поддержка, юридическая помощь, технологическое развитие, инновации, образование и повышение квалификации, сотрудничество, создание сетей.

Kirish

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari jahon iqtisodiyotida kichik biznes subyektlari eksport faoliyatini yanada takomillashtirishga oid ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. kichik biznes subyektlari eksport salohiyatidan samarali foydalanish, soha eksport faoliyatini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va tartibga solishning zamonaviy usul va vositalarini joriy etish, eksport uchun qulay muhit yaratish, eksport faoliyati infratuzilmasini shakllantirish va samaradorligini oshirish, kichik biznes subyektlarini eksport faoliyatini rag'batlantirishga yo'naltirilgan iqtisodiy mexanizmlarni yo'lga qo'yish borasidagi tadqiqotlar shular jumlasidandir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-noyabrdagi PF-5587-son "Mahalliy ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2020-yil 18-avgustdagi PF-6042-son «Respublikada eksport va investitsiya salohiyatini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida», 2020-yil 21-oktyabrdagi PF-6091-son "Eksport faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashni yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonlari, 2019 yil 24 maydagi PQ-4337-son "Eksport faoliyatini moliyalashtirish va sug'urta himoyasi mexanizmlarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2020 yil

7-maydagi PQ-4707-son "Eksport faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida", 2021-yil 14-yanvardagi PQ-4949-son "2021-yilda O'zbekiston Respublikasining eksport salohiyatini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2021 yil 13 iyuldagi PQ-5184-son "Eksport faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashni yanada kuchaytirish to'g'risida"gi qarorlari, Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 8 iyuldagi VMQ-429-son "Bojxona ma'muriyatchiligi va tartib-taomillarini yanada soddalashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", 2019 yil 6 maydagi VMQ-373-son "O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi huzuridagi Eksportni rag'batlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi. Mamlakatimizda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar xorijiy davlatlar bilan savdo aloqalarining jadal o'sishiga xizmat qilmoqda. Xususan, mamlakatning eksport salohiyatini oshirish bo'yicha qabul qilingan qarorlar mahalliy kompaniyalarga tashqi bozorlarda ko'proq tajriba orttirishga imkon beradi. Pirovardida ular jahon savdosida raqobatdosh ustunlikka ega bo'ladi. Respublikada bu borada so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan eksportni

rag'batlantirish, importni optimallashtirish va umuman olganda tashqi savdo muvozanatini ta'minlash maqsadida amalga oshirilgan choratadbirlar natijasida, 2023- yil yanvar-fevral oyida respublikaning

tashqi savdo aylanmasi 8,9 mlrd. AQSH dollariga yetdi va 2022-yilning yanvar-fevral oylariga nisbatan 176,4 mln. AQSH dollariga yoki 2,0 % ga ko'paydi (1-rasm).

TASHQI SAVDO AYLANMASI (yanvar-fevral, mln. AQSH dollari)

Tashqi savdo aylanmasi

2023- y.: **8 947,9** **+2,0 %**

(2022- y.: 8 771,5)

Saldo

2023- y.: **-2 618,6** (2022- y.: -471,3)

Eksport

2023- y.: **3 164,6** **-23,7 %**

(2022- y.: 4 150,1)

Tovarlar: 1 420,7

Xizmatlar: 561,9

Nomonetar oltin: 1 182,0

Import

2023- y.: **5 783,3** **+25,1 %**

(2022- y.: 4 621,4)

Tovarlar: 5 485,0

Xizmatlar: 298,3

1 - rasm. O'zbekiston Respublikasining eksport salohiyatining holati 2022-2023 yillarda.

Eksport hajmi 3 164,6 mln. AQSH dollariga (2022- yilning yanvar-fevral oylariga nisbatan 23,7 % ga ko'paydi) va import hajmi 5 783,3 mln. AQSH dollariga (25,1 % ga ko'paydi) yetdi. Hisobot davrida -2 618,6 mln. AQSH dollari qiymatida manfiy tashqi savdo balansi qayd etilgan.

O'zbekiston Respublikasi jahonning 155 mamlakati bilan savdo aloqalarini amalga oshirib kelmoqda. TSAning nisbatan salmoqli hissasi Rossiyada (16,2 %), XXRda (14,9 %), Qozog'istonda (7,8 %), Germaniyada (6,4 %), Turkiyada (6,1 %), Koreya Respublikasida (3,4 %) va Qirg'iz Respublikasida (1,9 %) qayd etilgan.

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TASHQI SAVDO AYLANMASIDA
ENG YUQORI ULUSHGA EGA BO‘LGAN DAVLATLAR**
(2023- yil yanvar-fevral, mln. AQSH dollari)

<p>Rossiya</p> <p>TSA – 1 450,1</p> <p>Eksport: 454,0 Import: 996,1</p> <p> 16,2%</p>	<p>XXR</p> <p>TSA – 1 330,0</p> <p>Eksport: 183,6 Import: 1 146,4</p> <p> 14,9%</p>	<p>Qozog‘iston</p> <p>TSA – 699,2</p> <p>Eksport: 157,8 Import: 541,4</p> <p> 7,8%</p>	<p>Germaniya</p> <p>TSA – 573,0</p> <p>Eksport: 11,0 Import: 562,0</p> <p> 6,4%</p>	<p>Turkiya</p> <p>TSA – 547,7</p> <p>Eksport: 222,7 Import: 325,0</p> <p> 6,1%</p>
<p>Koreya Respublikasi</p> <p>TSA – 308,0</p> <p>Eksport: 6,0 Import: 302,0</p> <p> 3,4%</p>	<p>Qirg‘iz Respublikasi</p> <p>TSA – 167,2</p> <p>Eksport: 129,1 Import: 38,2</p> <p> 1,9%</p>	<p>Litva</p> <p>TSA – 160,5</p> <p>Eksport: 14,5 Import: 146,0</p> <p> 1,8%</p>	<p>Fransiya</p> <p>TSA – 151,7</p> <p>Eksport: 60,3 Import: 91,4</p> <p> 1,7%</p>	<p>Shveysariya</p> <p>TSA – 131,4</p> <p>Eksport: 3,9 Import: 127,4</p> <p> 1,5%</p>

2 –rasm O‘zbekiston Respublikasi eksport ulushi davlatlar kesimida

2023- yil yanvar-fevral oylarida tashqi savdo aylanmasida MDH davlatlarining ulushi 32,6 % ni tashkil etib, tashqi savdo aylanmasidagi ulushi 2022- yilning mos davriga nisbatan 3,0 % ga ko‘paydi. Xalqaro iqtisodiy aloqalarning rivojlanishi eksportning barqaror o‘shishiga ko‘maklashadi va bu o‘z navbatida ma‘lum natijalarga erishish uchun zamin yaratadi. Mamlakatning eksport salohiyatini

oshirish, eksportyorlarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, eksportbop mahsulotlar nomenklaturasini kengaytirish maqsadida amalga oshirilgan islohotlar natijasida eksportyorlar soni 3 354 taga yetdi va ular tomonidan 1 982,6 mln. AQSH dollari (nomonetar oltindan tashqari) qiymatidagi (2022- yilning mos davriga nisbatan 10,9 % ga ko‘paydi) tovar va xizmatlar eksport amalga oshirildi.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasining xorijiy mamlakatlarga eksporti ko'rsatkichlari

№	Davlatlar	Mln. AQSH dollari		O'sish sur'ati, %da		Egallab turgan o'rni	
		2022	2023	2022	2023	2022	2023
1.	Rossiya	348,2	454,0	154,4	130,4	1	1
2.	Turkiya	237,8	222,7	109,8	93,7	3	2
3.	XXR	324,1	183,6	113	56,7	2	3
4.	Qozog'iston	143	157,8	94,1	110,3	4	4
5.	Qirg'iziston	116,5	129,1	127,6	110,8	5	5
6.	Avg'oniston	103,3	109,3	94,6	105,9	6	6
7.	Tojikiston	65	70,5	120,2	108,4	7	7
8.	Fransiya	2,1	60,3	115,8	28,8	40	8
9.	Pokiston	10,4	30,3	71,3	2,9	18	9
10.	BAA	14,9	29,3	2,5	196,9	12	10
11.	Turmaniston	18,7	19,3	144,1	103,5	10	11
12.	Eron	23,6	18,5	87,6	78,3	9	12
13.	Belarus	14,7	16,9	2,6	115,1	13	13
14.	AQSH	5,7	15	113,8	2,7	24	16
15.	Ozarbayjon	13,4	16,8	127,6	125,6	15	14
16.	Polsha	18,5	15,4	164,1	83,3	11	15
17.	Litva	7,5	14,5	138,9	194,5	20	17
18.	Buyuk Britaniya	9,8	14,2	2,7	144,5	19	18
19.	Germaniya	13,7	11	2,7	80	14	20
20.	Latviya	11,9	12,2	116,7	102,4	16	19

Eksport tarkibida tovarlar ulushi 82,2 % ni tashkil etib, ular sanoat tovarlari (19,4 %), oziq-ovqat mahsulotlari va tirik hayvonlar (7,0 %) va turli xil tayyor buyumlar (6,0 %) hissasiga to'g'ri kelmoqda.

Xulosa

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari hayotiy siklining nisbatan keyingi pog'onalariga o'tilishi endilikda soha imkoniyatlaridan yanada to'laroq foydalanish hamda uning tarkibiy tuzilishini yanada takomillashtirish,

eksport faoliyatidagi ishtirokining kengaytirilishini ham taqozo etmoqda. Fan-texnika taraqqiyotining jadallashuvi, jahon iqtisodiyotida globalashuv jarayonlarining chuqurlashuvi kichik biznes korxonalarining nafaqat tashqi iqtisodiy faoliyatda ishtirok etishi, balki yirik xo'jalik yurituvchi subyektlarga munosib raqobatchi bo'lishi uchun ham yangi imkoniyatlarni ochmoqda. Biroq, ushbu yo'nalishda sezilarli natijalarga erishish uchun kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini davlat

tomonidan faol qo'llab-quvvatlanishi, sharoitlarning yaratib berilishi muhim birinchi navbatda tegishli shart- hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 30 yanvardagi 46-sonli "O'zbekinvest" eksport-import milliy sug'urta kompaniyasining faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. – www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Bojxona ma'muriyatchiligi va tartib-taomillarini yanada soddalashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. – www.lex.uz
3. <https://lex.uz/acts/-18560132>.<https://www.dissercat.com/content/razvitie-eksportnogo-potentsiala-regiona>
4. <file:///C:/Users/user/Downloads/kichik-va-xususiy-tadbirkorlikning-milliy-iqtisodiyotdagi-o-rni.pdf>
5. <https://proreforms.uz/publications/kichik-va-orta-biznes-iqtisodiy-osish-omillari-169>
6. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/524081/adbi-wp997.pdf>
7. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/524081/adbi-wp997.pdf>
8. <file:///C:/Users/user/Downloads/the-role-of-small-businesses-to-improve-the-export-potential.pdf>
9. Nosirova.N. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari eksport salohiyatini oshirish yo'llari, Том 1 № 2 (2023): страховой рынок узбекистана март-апрель 2023 г. <https://insurance.tsue.uz/index.php/journal/article/view/24>